

ВЕСТФАЛЬСЬКА СИСТЕМА: МИНУЛЕ ТА СЬОГОДЕННЯ

Сьогодні світ працює за чітко встановленими правилами. Сучасні міжнародні відносини та право будуються на принципах, закладених ще понад триста років тому. До головних принципів сучасного міжнародного права належать принцип мирного співіснування, суверенної рівності держав, рівноправності народів та їх права самостійно визначати свою долю, незастосування сили, непорушності державних кордонів, територіальної цілісності держав, мирного врегулювання суперечок, невтручання у внутрішні справи держав, сумлінного виконання зобов'язань з міжнародного права та угод [14, с. 194].

Вони становлять основу функціонування сучасного суспільства. Їх дотримання у здійсненні міждержавних взаємин дозволяє ефективно запобігати масштабним війнам та локальним конфліктам. Звісно, зважаючи на події, що відбуваються на Сході нашої країни, можемо говорити про те, що механізм не є ідеальним і не всіх він влаштовує. Проте, важко сперечатися із тим, що саме ці принципи та, головне, їх дотримання переважною більшістю акторів на міжнародній арені дозволяє зберігати відносний мир в масштабах Європи та світу, не дозволяючи міждержавним суперечкам перейти у кровопролитні війни на кшталт Першої та Другої світових.

Щоб зрозуміти, як світ став таким, яким його знаємо, потрібно проаналізувати, яким він був колись, повернутися у минуле та дослідити процеси, що відбувалися тоді, прослідкувати еволюцію держав, міжнародних відносин.

Корені сучасного світопорядку сягають 1648 року, коли було укладено Вестфальський мир. Його підписання стало епохальною подією, що переламала хід історії, змінила «правила гри».

Цьому передувала затяжна Тридцятилітня війна, яка стала результатом довготривалого періоду релігійних розправ та політичних потрясінь в Центральній Європі й була наймасштабнішим конфліктом XVII сторіччя. Розпочала її Священна Римська імперія з міжконфесійних мотивів – Фердинанд II із династії Габсбургів намагався повернути до життя католицький універсалізм, викоренити протестантизм та встановити імперський контроль над державами Центральної Європи [6, с. 40].

Закінчилася Тридцятилітня війна підписанням 24 жовтня 1648 року Вестфальського миру. Він складався із двох угод – Мюнстерської, що укладена між Імперією та Францією, й Оснабрюцької – між Імперією та Швецією, у яких узгоджувалися територіальні та релігійні суперечності [2, с. 110].

Цей мирний договір розглядається як ключовий у розвитку галузі міжнародних відносин та права і часто подається як такий, що започаткував нову систему міжнародних відносин та закріпив нове співвідношення сил в Європі. Адже саме його положення складають основні принципи сучасних міжнародних відносин, такі як: принцип державного суверенітету, принцип (юридичної) рівності держав, принцип невтручання однієї держави у справи іншої та принцип колективної безпеки. Основною формою політичної організації суспільства стає національна держава, а домінуючим принципом міжнародних відносин – принцип національного (державного) суверенітету [17, с. 63].

Іншого змісту набула проблема мирного врегулювання міждержавних суперечок, яка тепер почала вирішуватися в ході дипломатичних переговорів. Інститут посередництва і дипломатії був закріплений Вестфальським миром і став однією з багатьох можливостей зовнішньополітичного впливу на процес розв'язання міжнародного конфлікту [11, с. 37].

Вестфальський мир зрівняв у правах європейських монархів і встановив на континенті систему політичної рівноваги. Тепер питома вага тієї чи іншої держави в міжнародних відносинах поступово почала визначатись не титулом чи родоводом правителя, як це було в Середні віки. Вирішального значення набула військова й економічна могутність держави, яка залежала від її розмірів, наявності колоніальних володінь та ролі у світовій торгівлі. Хаос держав під егідою великих монархій поступово трансформовувався у впорядковану систему [9, с. 8].

Велике значення у міжнародному праві та подальшому розвитку Вестфальської системи має текстове включення принципу балансу сил у мирні договори. Зокрема, в статті другій англо-іспанського мирного договору, укладеного в Утрехті в липні 1713 року, вказувалось, що його ціллю було «встановлення миру та спокою в християнському світі з допомогою рівного балансу сил» [3, с. 2].

Наступним етапом перетворення Вестфальської системи міжнародних відносин став Віденський конгрес.

XIX століття стало переломним у світовій історії. З початком у Франції революції вся увага Європи була прикута до цієї країни. Вона ознаменувала собою початок трансформації європейського суспільства. Із проголошенням Конституції 1791 року і утвердженням при владі Наполеона постала реальна загроза для традиційної Європи в ідеологічному та військово-політичному плані. Коаліціанти після перемоги над Наполеоном I вирішили докласти усіх зусиль для відновлення старої монархічної Європи і запобігти подальшим потрясінням на континенті. Для цього і було скликано Віденський конгрес.

Віденський конгрес зосередив увагу на проблемах мирного співіснування в Європі. Офіційне закріплення міжнародного правопорядку, що створив Віденський конгрес 1814–1815 рр., мало місце під час проведення Аахенського конгресу 1818 року та укладання Аахенського протоколу та декларації від 3 (15) листопада 1818 року [5, с. 46].

Саме завдяки цим документам та Аахенському конгресу 1818 року сформувалася класична система пентархії (п'ятивладдя). В Європі виокремилосся п'ять великих держав, сили яких були практично рівнозначні й згода між ними забезпечувала мир в Європі. Це – Велика Британія, Франція, Пруссія, Австрія та Росія. У Декларації, зокрема, зазначено, що цих п'ять держав оголошують себе гарантами миру і зобов'язуються керуватись виключно основами міжнародного права [12, с. 611].

Важливим є Шомонський договір від 17 лютого (1 березня) 1814 р. про оборонний та наступальний союз між Австрією, Великою Британією, Пруссією та Росією. У статті 16 цього договору зазначено, що він «націлений на збереження рівноваги в Європі, забезпечення спокою та незалежності держав і попередження нападів» та спрямований на «відновлення справедливої рівноваги», що мало бути забезпечено шляхом дотримання взаємних інтересів [7, с. 106].

Таким чином, Віденський конгрес і його рішення здійснили величезний вплив на геополітичну карту Європи. Його рішеннями було закріплено нове співвідношення сил в регіоні. Фактично за підсумками дипломатичних домовленостей створено вищезазначений союз п'яти держав і, в результаті, відновлено європейську рівновагу.

Великі держави брали на себе відповідальність за збереження європейського світопорядку і за необхідності втручалися військовою силою заради збереження рівноваги або придушення революцій і повстань. Ця система отримала назву «Європейський концерт», що став основою світоустрою XIX століття. Великі європейські держави ухвалили, що відтепер вони будуть вирішувати всі суперечності мирним шляхом, виробляючи колективні рішення [5, с. 47].

Віденський конгрес започаткував так звану «систему конгресів», що передбачала врегулювання міжнародних конфліктів шляхом скликання міждержавних конгресів для прийняття спільних рішень. Це також стало одним із елементів втілення принципу колективної безпеки [1, с. 13].

Зрозуміло, що гостра дипломатична боротьба на Віденському конгресі не вирішила всіх проблем, які постали перед Європою початку XIX століття. Проте це стало ще одним кроком до мирного співіснування [5, с. 47].

Перша світова війна стала першим глобальним міжнародним конфліктом, що охопив увесь світ та забрала величезну кількість людських життів. Вона стала великим випробуванням для Вестфальського порядку та ознаменувала собою необхідність модернізувати існуючу систему.

Одним із найважливіших наслідків Першої світової війни стало створення першої міжнародної організації – Ліги націй. 25 квітня 1919 року Статут Ліги Націй прийняли пленум Паризької конференції і включено в якості першої частини Версальського мирного договору. Ліга Націй стала складовою частиною Версальсько-Вашингтонського світового порядку [8, с. 97].

Статут організації складався із двадцяти шести статей. Він був першою договірною спробою створення організованого співтовариства держав. Основне статутне завдання Ліги –

забезпечити загальний мир і сприяти міжнародному співробітництву держав. З метою реалізації цих завдань стаття десята Статуту містить норму, в якій держави зобов'язуються поважати і захищати територіальну цілісність та політичну незалежність усіх членів Ліги, а у одинадцятій прописано їх зобов'язання виступати проти будь-якої агресії. У статті шістнадцять прописані заходи щодо запобігання війні та покарання зачинателів цієї війни: проти агресора застосовуються економічні та військові санкції, передбачена військова допомога потерпілій стороні. Для здійснення цього завдання відноситься і скорочення та обмеження озброєнь. Саме у цих положеннях можна простежити такі елементи як принцип колективної безпеки та механізм відповідальності за порушення міжнародного правопорядку, що були одними із центральних у Вестфальському мирі [4, с. 239; 15].

Ліга націй стала праобразом створеної 1946 року Організації Об'єднаних Націй, яка увібрала в себе багато структурних елементів ліквідованої Ліги. Зокрема, важливим є зберігання практики прийняття найважливіших рішень Радою Безпеки (в Лізі Націй просто Рада), в яку входять постійні та непостійні члени. І там, і там постійних членів 5, проте склад їх різний – Велика Британія, США, Франція, Італія, Японія у Лізі Націй та Китай, Франція, Росія (як правонаступниця СРСР), Велика Британія і США в ООН. Проте нова організація стала якісно новою силою, що почала забезпечувати збереження миру і міжнародної безпеки. Зокрема, у статуті ООН закріплено абсолютну заборону застосування сили та погрози силою, що змістовно відрізняє її від Ліги націй [15; 16].

Особливістю Версальсько-Вашингтонського світового порядку, що став ще одним етапом перетворення Вестфальської системи, є саме заснування міждержавної організації, спрямованої на забезпечення принципу колективної безпеки, проголошення принципу права націй на самовизначення. Також він характеризується своїм поширенням на Азійсько-Тихоокеанський регіон. Внаслідок Першої світової війни почав встановлюватися саме загальносвітовий порядок, який виходив за межі Європи. Таким чином, Вестфальська система поширилася на весь світ.

Отже, Вестфальська система стала потужним регулятором міждержавних відносин. Вестфальські договори закріпили принцип суверенітету та національного інтересу, що стало основою для подальшого вдосконалення механізму регулювання міждержавних стосунків. Вона стала моделлю для побудови відносин між країнами не тільки в Європі, але й світі.

Проте Вестфальській системі так і не вдалося викоринити певний антагонізм між головними акторами, бажання посилити свої позиції, зокрема, військовим шляхом. Сьогодні для нас це є дуже актуальним у контексті сучасного російсько-українського конфлікту. Можемо згадати і російську агресію в Грузії у 2008 році, що також є показовим [10, с. 45]. Варто врахувати й насильницький характер відносин між західною та ісламською цивілізаціями, що також показує, що універсальність цієї системи є відносною [13, с. 147].

Проте, попри певні недоліки, Вестфальська система міжнародних відносин є найвдалішим втілення тих принципів, про які йшлося вище, їх функціонування. Вестфальський мир заклав підвалини сучасної міжнародної системи. Сучасний міжнародний порядок і система міждержавних відносин ведуть свій початок саме з 1648 року, тому дослідження історії її становлення є надважливим для розуміння тих геополітичних процесів, що відбуваються зараз.

Сьогодні Світ – це злагоджений механізм, який працює за певними правилами, обов'язковими для всіх. Звісно ж, не всі суб'єкти міжнародного права дотримуються їх, намагаються помінати правила гри, змістити баланс, перехиливши ваги у свій бік. Проте винятки лише підтверджують правило. Важко заперечувати, що цей механізм, попри всі нюанси, дійсно працює і забезпечує відносний мир та порядок на планеті. Принаймні, альтернативи існуючій системі міжнародних відносин людство ще не придумало.

ЛІТЕРАТУРА

1. Jarrett Mark. The Congress of Vienna and Its Legacy: War and Great Power Diplomacy After Napoleon. London: Bloomsbury Academic, 2013. 522 p.
2. Mowat R. B. A history of European diplomacy. London, 1928. VIII. 311 p.
3. Lesaffer Randall. The Peace of Utrecht, the Balance of Power, and the Law of Nations. / Tilburg Law School Legal Studies Research Paper, 2014. No. 05. С. 1-35.
4. Дмитрієв А. І., Дмитрієва Ю. А., Задорожній О. В. Історія міжнародного права. К.: Видавничий дім «Промінь», 2008. 384 с.

5. Ціватий В. Г. Дипломатичні битви на європейській шахівниці доби раннього нового часу (XVI–XVIII ст.) і Віденський конгрес (1814–1815 рр.): інституціональний фінал // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету, 2015. Вип. 44(2). С. 43-49.
6. Киссинджер Г. Дипломатия. Москва: «Издательство АСТ», 1994. 912 с.
7. Договор об оборонительном и наступальном союзе, заключенный между Австрией, Великобританией, Пруссией и Россией в Шомоне 17 февраля (1 марта) 1814 года. // Ключников Ю. В., Сабанин А. В. Международная политика новейшего времени в договорах, нотах и декларациях. Ч. 1. От Французской революции до империалистической войны / Ключников Ю. В. и Сабанин А. В. М.: Литиздат НКВД, 1925. VI. 441 с.
8. Бутырская И. Г. Версальско-Вашингтонская система международных отношений. // Национальная безопасность и стратегическое планирование, 2014. (4). С. 96-103.
9. Хижняк І. А. Нова історія міжнародних відносин у системному форматі (1648–1918): підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Хижняк І. А. К.: Вид. дім «Персонал», 2009. 224 с.
10. Іжнін І. Трансформація системи міжнародної безпеки на початку ХХІ століття: нові загрози. // Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини, 2015. 37 (3). С. 44-49.
11. Троян І. Трансформація ідеї державного суверенітету в системі міжнародних відносин XV–XVII ст. // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. Випуск 21. С. 33–39.
12. Аношина Н.-Т. Ю. Гарантії міжнародного правопорядку моделі Віденського конгресу 1814 - 1815 рр. // Держава і право. Юрид. і політ. науки: зб. наук. пр., 2009. Вип. 44. С. 610-613.
13. Сірий С. Особливості локальних війн і воєнних конфліктів в умовах глобалізації // Політичний менеджмент, 2007. № 2. С. 144-154.
14. Герасимчук Т. Ф., Киридон А. М., Троян С. С. Загальна теорія політики. К.: Видавничий дім «Кондор», 2017. 226 с.
15. Статут Ліги Націй. // Документі ХХ века. URL: <http://doc20vek.ru/node/451> (дата звернення: 12.05.2020).
16. Статут ООН. // Сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_010 (дата звернення: 12. 05.2020).
17. Black J. A History of Diplomacy. London: Reaktion Books, 2010. 312 p.

*Дзядик Христини
Науковий керівник – доц. Ігнатенко Н.В.*

ДИДАКТИЧНІ ІННОВАЦІЇ ЯК ОСНОВА ЗМІН ОСВІТНЬОЇ ПРАКТИКИ СУЧАСНОГО ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

В Україні триває реформування системи освіти. Інструментом становлення нової освіти є інноваційна діяльність, яка полягає у внесенні якісно нових елементів у навчально-виховний процес. Пропонуються нові технології, інший педагогічний менталітет. Сучасний етап модернізації системи освіти характеризується посиленням уваги до особистості, спрямуванням зусиль педагогів на розвиток творчого потенціалу учасників навчально-виховного процесу. Реалізація нових векторів розвитку освіти потребує використання інноваційних педагогічних технологій, творчого пошуку нових або вдосконалених концепцій, принципів, підходів до освіти, 3 суттєвих змін у змісті, формах і методах навчання, виховання, управлінням педагогічним процесом.

З огляду на це, **метою** нашого дослідження є теоретичний аналіз дидактичних інновацій як основи для формування нової освітньої парадигми сучасного закладу загальної середньої освіти (далі ЗЗСО).

Проблемі інновацій в освіті присвячено багато наукових праць. Її досліджували В. Кремень, І. Підласий, М. Кларін, С. Поляков, А. Хуторський, та ін. У своїх працях перелічені учені розмірковують те дефініціюють поняття «інновація», «нововведення», «інноваційний процес»; обґрунтовують теоретичні положення інновацій, структуру інноваційного процесу, етапи впровадження інновацій в навчальному процесі у ЗЗСО; систематизують нововведення та інновації; створюють критерії оцінювання інноваційної діяльності в ЗЗСО. До прикладу, дослідники проблеми педагогічних інновацій В. Загвязинський, Е. Зеер та інші співвідносять